Тамара СЕНІНА

Директор музею Юліуша Словацького

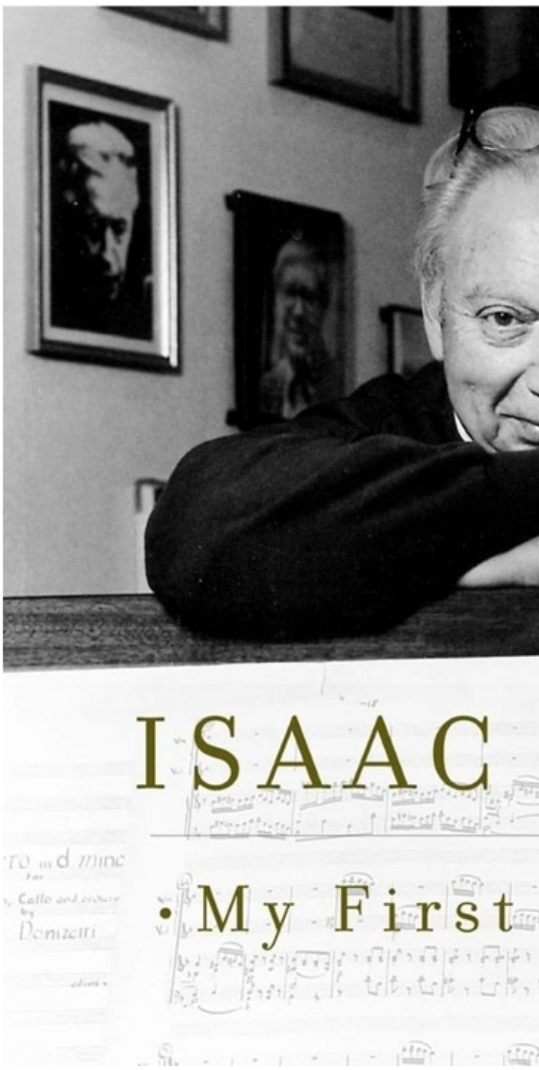
(До 100-річчя з дня народження великого Кременчанина)

Ісаак Стерн – один із геніїв, якому судилося народитися в Кременці, на землі, що колись, увібравши в себе життєдайні води Сарматського моря, отримала в спадок сприятливий клімат, розкішну й невибагливу природу, особливу енергетику для рясного сходження талантів. Тож і не дивно, що через 100 років душі Стерна знову судилося відвідати цю землю. Прилетіти, щоб нагадати усім про себе. Про те, що живучи в цьому світі, він виконував одну з найблагородніших місій – дарував людству музику. З такою силою, з такою відданістю, що, перетворивши її на універсальну мову спілкування, лікував присутніх мистецтвом звуків. Кременчанин Ісаак Стерн – Скрипаль ХХ століття!

Народився Ісаак Стерн 21 липня 1920 року, в день, коли в Кременці і навколо нього,

вгамувалися політичні баталії. Того ж дня в місті почав діяти більшовицький ревком. Через Кременець відступали війська Директорії УНР, услід за ними йшли розгромлені білополяки. Та не минуло й десяти місяців як Кременець, за умовами Ризького мирного договору, укладеного 18 березня 1921 року, в числі інших міст та сіл Західної України перейшов на двадцять років у залежність польських властей.

Очевидно, такі обставини, нестабільність у краї заставили подружжя Стернів замислитися над майбутнім. Батько Ісаака Соломон, родом із Києва, вніс деякі поправки до свого польського паспорта й до візи у Бразилію (Ріо-де- Жанейро). В документах зазначив, що його постійне місце проживання – Кременець, а по професії художник-живописець, дар, що насправді розвинувся в Кременці. Був він вихідцем із знатної родини, яка тут проживала віддавна. В травні 1921 року, разом із дружиною Кларою (корінною кременчанкою), десятимісячним Ісааком, покинули Кременець. Після багатомісячного подолання шляху через Сибір і Тихий океан вони перетнули кордон Америки і прибули в Сан-Франціско, де жив Кларин старший брат. Він емігрував сюди кількома роками раніше. Тут і залишилися. В 1928 році, в Америці, народилася їхня донька Єва. Більше Стерни ніколи не поверталися в родинне місто. В затишку

Кременецьких гір залишилися їхні батьки, рідня і коріння щонайменше двох поколінь їхнього родоводу. Зі слів корінної кременчанки Естер Мойсеївни Касплєр (1919-2003), місцем помешкання когось із Стернів до Другої світової війни був один із будинків на теперішній вулиці Коцюбинського, поблизу військового комісаріату. Даний факт став мені відомий ще з дев'яностих років минулого століття, коли в пошуках інформації з історії життя євреїв на Кременеччині, я при кожній нагоді цікавилась і цією родиною.

Щоб прогодувати сім'ю в еміграції, Соломон на прохання знайомих та інших жителів Сан-Франціско, розфарбовував у їхніх квартирах стіни, стелі… Коли ж брат Клари подарував їм стареньке піаніно, він підігравав на ньому дружині. Клара продовжувала співати і, водночас, навчати сина музичної грамоти. За тиждень до появи Ісаака на світ, вона одержала почесну стипендію для навчання співу в Санкт-Петербурзькій консерваторії, ректором якої був уже відомий на той час композитор Олександр Глазунов. У нього якийсь час брала уроки музики. Мала прекрасне сопрано, мріяла про кар'єру співачки… А потяг сина до музики був очевидним, він оволодів фортепіано в шестирічному віці. У вісім років хлопчик із хвилюванням взяв у руки скрипку, з якою не розлучався вже до кінця життя. Її подарувала йому меценатка місіс Люті Голдштейн. Перші уроки гри на скрипці давав йому Роберт Поляцк, потім – Наорн Бліндер, концертмейстер симфонічного оркестру Сан-Франціско. Ази музичної освіти засвоїв досить швидко. Та, оскільки Стерни не були достатньо спроможними далі навчати своїх дітей у престижних закладах, Люті Голдштейн забезпечила дванадцятирічному Ісааку ще й навчання на цілий рік у Нью-Йорку. Сюди Клара поїхала разом із сином.

Ісаак дуже рано закінчив школу, коледж, університет, консерваторію. Його перший концертний дебют на скрипці відбувся в 1933 році, коли виповнилось тринадцять років, другий – у шістнадцятирічному віці. Тоді Ісаак дав сольний оркестровий концерт для скрипки Брамса, який транслювався по національному радіомовленню. Для такого дебюту Люті Голдштейн подарувала своєму підопічному першу «справжню» скрипку

видатного майстра Джіованні Батіста Гваданіні. Інструмент був дорогої вартості і на той час коштував великі гроші – сім з половиною тисячі доларів. У 1937 році, виступав у Нью-Йорку, в 1943 році – в Карнегі Холі, який вважають одним із найпрестижніших місць у світі для виконання класичної музики. Завойовані Ісааком перемоги в ранньому віці, вже не відпускали його до кінця життя. Давав концерти в Техасі, Каліфорнії, Гонконгу, Канаді, Гавані, Новій Зеландії, Франції, Італії… З ними об'їздив майже всі країни світу і, як завжди, нерозлучним був зі скрипкою Гваданіні.

Повернувшись у Сан-Франціско, Ісаак до сімнадцяти років займався в талановитого скрипаля Наума Блайндера, родом із Одеси, який сформував його як музиканта. Він став справжнім музикантом-віртуозом. А, коли йому виповнилось двадцять чотири роки, відомий музичний критик Віржил Томсон сказав «Ісаак Стерн – по праву один із світових майстрів-музикантів».

Понад п'ятдесят років наш земляк виступав на найпрестижніших сценах світу, був одним із найбільш записуваних артистів нашої епохи. Дав концерти в 1500 малих містах, по два-три концерти в день. Мав більше 100 записів, понад 200 робіт 63 композиторів. Він був першим, хто виконав твори для скрипки Бернштейна, Ротберга, Шумана, Пандерескі та інших. Наповнював земне життя мелодіями Баха, Бетховена, Брамса, Мендельсона, Моцарта, Шуберта, Чайковського, Гварнері… Нагород, як і перемог, у видатного кременчанина об'ємом газетної статті не охопити. Так само як і не можливо розповісти всього про його перенасичене цікавими фактами життя. Як скрипаль, знімався в багатьох фільмах. Єврей за походженням, Ісаак був активним прибічником ідеї незалежної єврейської держави. Від 1949 року Стерн часто виступав в Ізраїлі й надавав підтримку музикантам-емігрантам єврейського походження, а також – пораненим на

війні.

В Нью-Йорку, родина Стернів почула про початок Другої світової війни. Те, про що дізналися пізніше, було приголомшливим. У Кременці загинула вся їхня рідня: родичі з батькової сторони, котрі в свій час переїхали сюди з Києва, і материні. У своїй книзі «Мої перші 79 років» Ісаак Стерн залишив запис: «Євреї в Кременці були зібрані в групи і заживо спалені. Ніхто з родичів мами і батька не залишився в живих»…

Та гастролі продовжувались. І він, в супроводі піаніста, вирішив поїхати в Україну. З 17 по 20 травня 1956 року і з 26 по 28 квітня 1960 року Ісаак Стерн виступав у Києві. Це були одні з найбільш пам'ятних концертів. Як згадував пізніше сам скрипаль, концерти, що відбувалися в приміщенні Київського оперного театру ім. Шевченка, в Колонному залі філармонії ім. Лисенка, в Жовтневому Палаці культури (в кількості 2000 місць), збирали до себе стільки народу, що не залишалося жодного вільного місця, усі двері залів були відчинені навстіж і музика виливалась на вулицю. Саме тоді ні він, ні Ніна Тимофіївна Сафонова-Духновська, ведуча концертів класичної музики, донька видатного українського художника Миколи Сафонова (викладача Кременецького комерційного училища), не знали, що на столичній сцені їх обох об'єднував Кременець. На початку 2003 року мені пощастило поспілкуватися з Ніною Тимофіївною, оскільки була знайомою з нею віддавна. Подзвонила їй у Будинок актора, що знаходиться в Пущі Водиці, під Києвом. У пам'яті дев'яносторічної артистки, яка за все своє життя провела понад 4000 концертів, все ж зафіксувався сольний концерт американського скрипаля. Її спогади про тодішні гастролі Ісаака Стерна були майже тотожними з тими, які він виклав згодом у своїй книзі. Ніна Тимофіївна згадувала, як під час його виступу в приміщенні Жовтневого Палацу культури несподівано лопнули труби і як робітники непомітно для всіх ліквідовували всі ті недоліки. Пам'ятала й про те як Стерн захворів простудою і як турботливо виходжували його київські лікарі… Надворі в ці дні стояла весняна прохолода. Після Києва Стерн побував у Москві, Баку, Єревані, Тифлісі. А потім знову через кілька років відвідав Київ.

Щодо особистого життя – був тричі одруженим. Від другого шлюбу, який був найміцнішим і тривав сорок п'ять років, народилося троє дітей: дочка Шіра, два сини – Міхаел і Девід. Вони ж подарували Стерну чотирьох онуків.

Помер Ісаак Стерн 22 вересня 2001 році, залишивши свої концерти в записах. Слухати його скрипку – це наповнення душі радістю й особливим піднесенням. Тому що це – класика… Класика, що пройшла крізь душу великого Кременчанина, якій суджено жити довго і далі розливатися по всьому світу з його рук…